

УДК 159.928:378.015.311:61

Руслана Слухенська

**ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА
ВИЩОГО МЕДИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
ТА ФАКТОРИ ЙОГО АКТИВІЗАЦІЇ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Здоров'я нації та перспектива розвитку суспільства значною мірою залежать від професійної компетентності та творчого потенціалу майбутніх лікарів, від їхнього глибокого усвідомлення свого призначення, функцій і соціальних ролей. Потреби соціуму диктують вимоги до професійної підготовки фахівців, у тому числі медичних працівників.

Очікування зводяться до потреби у випускниках вищих медичних закладів, які матимуть не лише якісну професійну медичну підготовку, будуть не тільки висококваліфікованими лікарями, але й творчими особистостями з неординарними підходами до виконання професійних завдань, із ціннісними орієнтирами і прагненням до професійного самовдосконалення впродовж усього життя, лікарів, здатних до самореалізації в умовах жорсткої конкуренції ринкових відносин. Цим підкреслюється актуальність порушеної у статті проблеми.

Мета статті – розкрити сутність «творчий потенціал майбутнього лікаря», висвітлити наукові підходи до розуміння феномена творчості як одного з основних концептів процесу формування особистості, окреслити фактори активізації творчого потенціалу майбутніх лікарів під час навчання їх у вищих медичних навчальних закладах.

Продовж багатьох років ця тема цікавить цілу когорту українських і зарубіжних учених. Дослідження у цій царині належать В. Андреєву, В. Андрущенко, С. Архангельському, С. Батишеву, М. Євтуху, І. Зязюну, А. Марковій, Н. Ничкало, О. Новікову, О. Пехоті, П. Пономарьову, З. Решетовій, С. Сисоєвій та ін.

Специфіку професійної підготовки лікарів окреслили В. Андронов, О. Білібін, Ю. Віленський, І. Вітенко, О. Грандо, В. Дуброва, В. Менделевич, О. Орлова, Ю. Остраус, Л. Пиріг, Ф. Портнов, М. Тимофієва, О. Уваркіна, Е. Чугунова та ін.

Розвитку творчого потенціалу особистості та пошуку шляхів його активізації присвячені філософські розробки А. Арнольдова, М. Барга, Г. Батищева, М. Бердяєва, В. Біблера, В. Губіна, Б. Кедрова, О. Чаплигіна, І. Шпачинського та науково-педагогічні розвідки Є. Адакіна,

М. Дяченко, І. Зязюна, В. Клименка, В. Кременя, В. Моляко, Я. Пономарева, В. Рибалки, В. Роменця, Р. Цокура та ін.

У результаті аналізу досліджень, які стосуються професійної підготовки медичних працівників у ВНЗ, можна зробити висновок, що наразі відсутні наукові розвідки, які широко окреслюють фактори активізації творчого потенціалу майбутніх лікарів під час навчання їх у вищих медичних навчальних закладах.

Активізація творчого потенціалу студентів, у тому числі майбутніх лікарів, залежить від багатьох чинників: як зовнішніх (соціальні, політичні, економічні, культурні трансформації в суспільстві, діяльність освітніх закладів, засобів масової інформації, взаємодія з іншими освітніми та неурядовими організаціями), так і внутрішніх (спілкування з однолітками, емоційний клімат в об'єднанні, ідеологія, характер відносин, творчий, культурний і духовний потенціал, навички членів субкультури студентів).

Відповідно до принципів медичної деонтології розвиток духовних і моральних якостей майбутніх лікарів, формування їхніх креативних здібностей відбувається на духовному й особистісному рівнях з урахуванням потреб самих студентів, базуючись не лише на засадах медичної етики, а й на творчій самореалізації, самовдосконаленні, нормах поведінки.

У педагогіці під час вивчення феномена творчості увага акцентується на новизні та суспільній значущості результатів творчої діяльності як основних її критеріїв. Під творчістю в педагогіці розуміють процес засвоєння матеріальних і духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування і розвиток творчої особистості.

Творчість, за визначенням А. Брушлинського, – це відкриття невідомого, створення сучаснішого, подолання стереотипів і шаблонів. На думку Л. Виготського, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, головним у творчості є виникнення і розвиток нових структур, досі не пізнаного знання, модерніших способів діяльності, під час якої створюється де-що нове, оригінальне, що потім входить в історію розвитку не лише самого творця, але й науки, мистецтва тощо.

Творчість є феноменом цілісної особистості. Найбільша потреба особистості, яка визначає зміст її життя і значущість її Я, – це прагнення через творчу діяльність реалізувати свої внутрішні творчі резерви і здібності. Поняття про креативну особистість містить у собі ідею самотворення, її можливості розвивати свій творчий хист у процесі власних творчих зусиль, які запускають механізм позитивного зворот-

ного зв'язку, під час якого щось створюється і розвиваються власні креативні можливості людини.

Виходячи з вищезгаданих дефініцій, можна тлумачити творчість як процес людської діяльності, результатом якої є створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, це вища форма активності та самостійності діяльності особистості, це джерело розвитку окремої людини і суспільства загалом.

Поняття «особистість» трактується по-різному, що зумовлено протилежними поглядами щодо її розвитку: одна група вчених стверджує, що кожна особистість формується і розвивається відповідно до її вроджених здібностей, а соціальному середовищу відводять незначну роль; інші вважають особистість цілком сформованим у ході соціального розвитку продуктом, зовсім не враховуючи при цьому вроджені здібності особистості.

У сучасних умовах «проблема якості освіти поступово утверджується як головний критерій порівняння ефективності, ширше – життєздатності не лише освітніх, але й соціальних систем» [2]. У соціальному вимірі освіта стає домінуючою підсистемою суспільства, яка: визначає рівень і якість розвитку економіки та праці; виступає стратегічним ресурсом функціонування державних і політичних структур; є фундаментальною засадою соціалізації особистості [1]. Суспільство нині потребує висококваліфікованих лікарів з інтелектуально розвинутим професійним світоглядом, високим рівнем творчого потенціалу, лікарів, здатних самостійно й виважено приймати рішення в теоретичній сфері своєї діяльності [11, с. 254].

На розвиток творчого потенціалу майбутнього лікаря впливають різні чинники. Фактори впливу на розвиток особистості вивчали психологи (Л. Божович, Д. Ельконін, Л. Виготський та ін.) та педагоги (С. Козлова, І. Мудрик, Т. Поніманська, М. Фіцула, І. Ящук та ін.), причому дехто з них (С. Козлова, Т. Поніманська) факторами розвитку особистості визначають спадковість, середовище і виховання, тобто біологічні та соціальні чинники.

Так, наприклад, А. Мудрик [8] серед факторів розвитку особистості виокремлює мегафактори (космос, планета, світ), макрофактори (країна, етнос, суспільство, держава), мезофактори (місцевість і тип поселення, засоби масової інформації, приналежність до певної культури) та мікрофактори (сім'я, група ровесників, виховні організації, мікросоціум).

Формуючи сприятливе середовище як підґрунтя формування індивідуальності, яким мали б забезпечуватися особистість чи група об'єдна-

них спільною метою людей (наприклад, академічна група у навчальному закладі тощо, основним завданням яких є стати професіоналами з їхньої спеціальності), суспільство зміцнюється, будує підґрунтя й організовує широку перспективу на потенційне майбутнє зрання і розвиток. Модернізація соціальної ситуації, суспільної свідомості, ціннісних підвалин зумовлює пошук якісніших підходів до вдосконалення освіти.

Відтак структурними компонентами педагогічно комфортного середовища є творча доброзичлива атмосфера, ситуація успіху, імпровізація (як уміння сфокусувати сили душі й розуму, запаси пам'яті, відсутність комплексів щодо творення нового, щодо свіжих поглядів, зорієнтованість на постійне зростання, прагнення до якого має бути підтримане сім'єю, групою за інтересами, середовищем, суспільством), що має стати пусковим механізмом у складному процесі активізації творчого потенціалу студентів.

Найкомфортнішим і найнеобхіднішим освітнім середовищем для підготовки майбутнього лікаря, зокрема для формування і розвитку його духовно-творчого потенціалу є медичне середовище, в якому панують творча атмосфера, висока культура професійного діалогу, динаміка дискусії та пошуку істини, педагогічне співробітництво «викладач – студент», духовна взаємодія і безперервне збагачення досвіду професійної лікарської практики.

Проте ми не можемо достеменно стверджувати, що чинна медична освітня сфера достатньо враховує вплив індивідуальних особливостей студентів на процес особистісного становлення майбутнього лікаря. Розвиток, покращення й поглиблення вивчення та усунення проблем у цій галузі має бути пріоритетним на державному рівні. Якщо уряд намагається налагодити сучасне відповідне медичне обслуговування висококваліфікованими медичними працівниками, то спершу потрібно покращити професійний вишкіл майбутніх лікарів, запроваджувати новітні підходи викладу матеріалу у медичних закладах.

Поряд із цим надзвичайно важливим залишається питання достойної підготовки тих, хто навчає, хто доносить знання до студентів. Тому повинні бути створені незалежні комісії для перевірки рівня володіння і вміння викладати спеціальності медичних наук (адже методика тут надзвичайно важлива) у відповідних університетах. Викладач повинен не лише досконало володіти своїм предметом, але й мати необхідні навички спілкування зі студентською аудиторією, володіти цілим комплексом психологічних методик для умотивування навчального процесу. Позаяк професійне становлення особистості як суб'єкта праці та здоров'я нації в

цілому є не лише індивідуальною потребою, а й формою реалізації власних амбіцій. Професійна підготовка психологічно сформованого першокласного лікаря пов'язана не так із неуспішним навчанням, як із завданнями на шляху до професіоналізації фахівця з медицини.

Індивідуальність викладача є дієвим чинником формування особистості майбутнього лікаря ХХІ ст., бо ніщо так не спонукає студента до професійного самозростання, як власний приклад професіонала-наставника. Адже діяльність викладача вищого навчального закладу є специфічним різновидом творчої інтелектуальної праці, що, насамперед, сфокусовано у доборі методів реалізації мети і завдань, поставлених державою перед вищою школою: забезпечення ефективності навчально-виховного процесу; озброєння майбутніх фахівців спеціальними знаннями (у нашому випадку – знаннями з цілої низки медичних галузей); налаштування студентів до самостійного отримання максимальної інформації за короткий час, розвиток творчого мислення і вміння знаходити шляхи виходу з нестандартної чи складної професійної ситуації; виховання різнобічної, досвідченої та культурної особистості як представника медичної спільноти.

Механізмами реалізації потреб у творчій діяльності для саморозвитку, самовдосконалення, а також наявності низки мотивів, серед яких на першому місці мають перебувати ті, що пов'язані зі змістом обраної професії, має управляти держава як орган, зацікавлений у якісній сфері медичного обслуговування. Адже формування особистості майбутнього працівника як творчої індивідуальності у процесі навчання відбувається лише тоді, коли освітній процес, який здійснюється на ґрунті особистісно зорієнтованої професійної настанови, створює благодатні умови для якісного оволодіння цілісним досвідом з медичної професії. Лише за таких умов майбутній фахівець у процесі отримання знань і навиків індивідуально творчо поєднує основні ланки попередніх досліджень, засвоює культуру, творчий досвід професійної діяльності всього, що вже досягнуто у певній галузі.

У ситуації ідеальної освітньої моделі держава зобов'язана надати право на індивідуальний розвиток і професійне зростання, отримання знань усім учасникам освітнього процесу: як студенту, який прагне отримати професію і стати високооплачуваним першокласним професіоналом (у сучасних ринкових умовах, за даними соціального опитування, зарплатня є одним із вирішальних чинників обрання професії), так і викладачеві, який уже вклав у себе як професіонала чимало зу-

силь і коштів, тому бажає достойних умов праці та її оплати, широкого поля для розвитку професійних ідей і прагнень.

На наше переконання, факторами, які зумовлюють формування творчого потенціалу майбутнього лікаря, є:

- потреби соціуму в порядних, висококваліфікованих медичних працівниках, психологічно та соціально готових до лікарської діяльності в нових умовах і здатних до постійного професійного самовдосконалення;
- глобалізація цілей освіти (створення європейського наукового й освітнього простору для підвищення конкурентоспроможності та мобільності випускників вищих медичних навчальних закладів на європейському ринку праці);
- посилення ролі особистісних якостей (духовність, професійна гнучкість, ініціативність, сприйнятливність до нового, творче (клінічне) мислення, комунікабельність, які необхідно постійно розвивати і вдосконалювати).

Одним із факторів активізації творчого потенціалу майбутнього лікаря є самостійність у набутті знань. Навчити студента самостійно оволодівати необхідними знаннями, формувати і розвивати в собі вміння та навички, допомогти йому стати активним – одне з важливих завдань вищої освіти, у тому числі медичної.

Надзвичайно важливим чинником активізації творчого потенціалу особистості майбутнього лікаря є впровадження нових педагогічних технологій для підготовки майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах, а також спрямування вектора медичної освіти на формування гармонійно та всебічно розвиненої особистості, зростання творчої активності та самостійності.

Отже, в умовах ринкової економіки, коли надання медичних послуг стає площиною високої професійної конкуренції та висуваються нові вимоги до особистості лікаря, зростає потреба в активізації духовного потенціалу майбутніх лікарів ще під час їхнього навчання у ВНЗ, а відтак і визначення чинників впливу на цей процес. Таким чином, нині гігієна духовного здоров'я – така ж необхідна для життя, як і здоров'я фізичне, тому надзвичайно важливим є завдання навчити майбутнього лікаря творчо мислити, дискутувати, чітко висловлювати і доводити свої погляди, шукати найоптимальніші шляхи вирішення проблеми.

Література:

1. Білоус, О. Глобалізація розвитку і соціальна безпека / О. Білоус, Н. Маслова-Лисичкіна // Віче. — 2001. — № 5. — С. 22–44.

2. *Вікторів, В. Г.* Регулювання якості освіти як філософсько-освітнянська проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філос. наук : спец. 09.00.10 – Філософія освіти / *В. Г. Вікторів*. — К., 2006. — 30 с.
3. *Гагин, Ю. А.* Концептуальный словарь-справочник по педагогической акмеологии : учебное пособие. — Изд. 2-е. — С.-Пб. : СПбГУПМ, Балт. пед. академия, 2000. — 222 с.
4. *Гиппократ.* Избранные книги / *Гиппократ*. — М. ; Л. : Государственное издательство биологической и медицинской литературы, 1936. — 736 с.
5. *Кузьмінський, А. І.* Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / *А. І. Кузьмінський*. — К. : Знання, 2005. — 486 с.
6. *Лошакова, Т. Ф.* Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении : монография / *Т. Ф. Лошакова*. — Екатеринбург, 2001. — 416 с.
7. *Моисеев, В. И.* Медицина и философия: нужны ли они друг другу / *В. И. Моисеев* // Трудный пациент : журнал для врачей. — 2007. — № 3. — Т. 5. — С. 58-60.
8. *Мудрик, А. В.* Социологизация человека : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед.] / *А. В. Мудрик*. — 2-е изд, испр. и доп. — М. : Академия, 2006. — 304 с.
9. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. *Б. М. Бим-Бад*; Редкол. : *М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова* и др. — М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. — 528 с.
10. Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. *В. А. Межериков*; под общ. ред. *П. И. Пидкасистого*. — М. : ТЦ Сфера, 2009. — 448 с.
11. *Ющенко, Ю. П.* Деякі аспекти викладання філософії у вищих медичних навчальних закладах / *Ю. П. Ющенко* // Актуальні проблеми сучасної медицини : Вісник української медичної стоматологічної академії. — Випуск №2 (42). — 2013. — Т. 13. — С. 253-255.

References (transliterated and translated):

1. *Bilous, O. & N. Maslova-Lysyckina* Hlobalizatsiia rozvytku i sotsialna bezpeka (Globalization of development and social security) // *Veche*, 2001, No. 5, pp. 22-44. [in Ukrainian].
2. *Viktorov, V. H.* Rehuliuvannya yakosti osvity yak filofsko-osvitianska problema : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. filos. nauk : spets. 09.00.10 Filosofiia osvity (Regulation of the quality of education as a philosophical and educational problem : Author's abstract of Doctor thesis in Philosophy Sciences: specialty 09.00.10 Philosophy of education). Kyiv, 2006, 30 p. [in Ukrainian].
3. *Gagin, Yu. A.* Kontseptualnyi slovar'-spravochnik po pedagogicheskoy akmeologii : uchebnoe posobie (A conceptual dictionary-reference book on pedagogical acmeology : Textbook). St.-Petersberg, 2000, 222 p. [in Russian].
4. *Hippocrates.* Izbrannyie knigi (Selected books). Moscow – Leningrad, 1936, 736 p. [in Russian].
5. *Kuzminskyi, A. I.* Pedahohika vyshchoi shkoly : navch. posib (Pedagogy of higher education : Manual). Kyiv, 2005, 486 p. [in Ukrainian].
6. *Loshakova, T. F.* Pedagogicheskoe upravlenie protsessom sozdaniya komfortnoy

- sredy v obrazovatelnom uchrejdenii : monografiya (Pedagogical management of the process of creating a comfortable environment in an educational institution : Monograph). Ekaterinburg, 2001, 416 p. [in Russian].
7. *Moiseev, V. I.* Meditsina i filosofiya: nujnyi li oni drug drugu (Medicine and Philosophy: Do they need each other) // *Difficult Patient : Journal for Physicians*, 2007. No 3, vol. 5, pp. 58-60. [in Russian].
  8. *Mudrik, A. V.* Sotsiologizatsiya cheloveka : [ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zaved.] (Sociologization of a person: [Tutorial for higher school students]). Moscow, 2006, 304 p. [in Russian].
  9. *Pedagogicheskiy entsiklopedicheskiy slovar' (Pedagogical Encyclopedic Dictionary) / Ed. in Ch. : B. M. Bim-Bad; Editorial board : M. M. Bezrukih, V. A. Bolotov, L. S. Glebova et. al.* Moscow, 2003, 528 p. [in Russian].
  10. *Slovar'-spravochnik po pedagogike (Dictionary of Pedagogy) / Auth.-comp. V. A. Mezherikov; Under the editorship of P. I. Pidkassisty.* Moscow, 2009, 448 p. [in Russian].
  11. *Yushchenko, Yu. P.* Deiaki aspekty vykladannia filosofii u vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladakh (Some aspects of teaching philosophy at higher medical schools) // *Current Problems of Modern Medicine : Bulletin of the Ukrainian Medical Stomatological Academy. Issue No 2 (42)*, 2013, vol.13, pp. 253-255. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.02.2017

Р. Слухенська

**Творчий потенціал особистості студента вищого медичного
навчального закладу та фактори активізації
у процесі професійної підготовки**

У статті розкрито сутність поняття «творчий потенціал майбутнього лікаря», висвітлено наукові підходи до розуміння феномена творчості як одного з основних концептів процесу формування творчого потенціалу особистості; теоретично обґрунтовано фактори активізації потенціалу майбутніх лікарів під час навчання їх у вищих медичних навчальних закладах. Автор статті робить висновок, що в умовах ринкової економіки, коли надання медичних послуг стає площиною високої професійної конкуренції та висуваються нові вимоги до особистості лікаря, зростає потреба в активізації духовного потенціалу майбутніх лікарів ще під час їхнього навчання у ВНЗ, а відтак і визначення чинників впливу на цей процес. Таким чином, нині гігієна духовного здоров'я – така ж необхідна для життя, як і здоров'я фізичне, тому надзвичайно важливим є завдання навчити майбутнього лікаря творчо мислити, дискутувати, чітко висловлювати і доводити свої погляди, шукати найоптимальніші шляхи вирішення проблеми.

Ключові слова: творчий потенціал, активізація, майбутній лікар, професійна освіта, творча самореалізація.

R. Slukhenska

**Student's Creative Potential at Higher Medical Schools
and Enhancing Factors in the Professional Training Process**

This article considers the essence of the concept «the future doctor's creative potential», reports the scientific approaches to the understanding the creativity phenomenon as one of the key concepts in the process of individual creative potential formation, theoretically proves the factors that activate spiritual and creative potential of future physicians during their training at higher medical educational institutions. Activation of spiritual and creative potential of students, including future doctors, depends on many external and internal factors. The author concludes that in a market economy, when the provision of medical services becomes a platform for high professional competition to meet new requirements for the physician's personality, the need to revitalize the spiritual potential of future physicians even during their studies at the university and, hence, to determine the factors of influence on this process is raised. Thus, nowadays the hygiene of spiritual health is just as necessary for life as physical health, so it is extremely important to teach future physicians to think creatively, to discuss, to express clearly and to prove their views, to look for the most optimal ways to solve a problem.

Key words: spiritual and creative potential, activation, future doctor, professional education, creative self-realization.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор А. В. Литвин